

УДК 391(=161.2)"18/19"

DOI: 10.24919/2312-2595.3/45.203994

Оксана СЕМ'ЯНИК

кандидат історичних наук, доцент кафедри методики викладання образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та дизайну, Навчально-науковий інститут мистецтв, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. В. Чорновола, 1, м. Заліщики, Україна, індекс 48601 (oksanasemyanik@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8927-1787>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-2204-2019>

Бібліографічний опис статті: Сем'яник, О. (2020). Традиційний український народний одяг як ознака етнічної самобутності кінця ХІХ – початку ХХ ст. (на прикладі Заліщицького Подністров'я). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 3/45, 52–74. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203994>.

ТРАДИЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ОДЯГ ЯК ОЗНАКА ЕТНІЧНОЇ САМОБУТНОСТІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (НА ПРИКЛАДІ ЗАЛІЩИЦЬКОГО ПОДНІСТРОВ'Я)

Анотація. **Мета дослідження** полягає у розкритті характерних рис традиційного народного одягу, зокрема вишивки Заліщицького Подністров'я, та встановлення її впливу на етнічну ідентичність, самобутність і свідомість населення кінця ХІХ – початку ХХ ст. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах історизму, системності та об'єктивності. Міждисциплінарний характер дослідження зумовив використання цілого спектру загальнонаукових, філософських та спеціально-історичних методів, з-поміж яких доцільно виокремити такі: польовий, історичний, вибіркового обстеження, спостереження та ін.

Наукова новизна дослідження зумовлюється аналізом фондів колекцій Заліщицького краєзнавчого музею, польових матеріалів та наявної теоретичної бази, які дали підставу виокремити

© Оксана Сем'яник, 2020

основні конструктивні та художні особливості чоловічого і жіночого народного одягу (вишиванки) одного із районів Тернопільщини, встановити їх вплив на ментальні риси місцевого населення, його етнічну самобутність. Окремо проаналізовано основні методи вишивки: низь, лиштва, занизування. Визначено вплив традиційного одягу та орнаменту вишивки на сучасну культуру і свідомість українців.

Висновки. Встановлено, що для території Заліщицького Подністров'я кінця XIX – початку XX ст. характерний поділ одягу за тендерною, віковою, функціональною належністю, а також за стилістикою орнаменту. Жіночий одяг, окрім верхнього, був різноманітніший, ніж чоловічий. Домінуючим елементом декорування була традиційна для регіону вишивка геометричного та рослинного орнаменту. Різноманіття українського традиційного одягу та смислове наповнення вишивки мають вагомий вплив на етнічну ментальність і самосвідомість українців сучасності, виявляючись в активізації національної пам'яті, дотриманні традицій, перетворенні вишиванки з елементу оздоблення повсякденного одягу в сакральну і святкову річ.

Ключові слова: народний одяг; етнос; Заліщицьке Подністров'я; чоловічий одяг; жіночий одяг; історичні традиції; вишиванка.

Oksana SEMYANYK

PhD (History), Associate Professor, Department of Visual Arts, Decorative and Applied Arts, and Design Methods of Teaching, Education-Scientific Institute of Art, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 1 V. Chornovola Str., Zalizhchyky, Ukraine, postal code 48601 (oksanasemyanik@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8927-1787>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/E-2204-2019>

To cite this article: Semyanyk, O. (2020). Tradytiinyi ukrainskyi narodnyi odiah yak oznaka etnichnoi samobutnosti kintsia XIX – pochatku XX st. (na prykladi Zalizhchytskoho Podnistrovia) [Traditional Ukrainian people clothing as a mark of ethnic identity of the end of the XIX – early of the XX century (on the example of the Zalizhchysky Podnistrovia)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 3/45, 52–74. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203994> [in Ukrainian].

**TRADITIONAL UKRAINIAN PEOPLE CLOTHING
AS A MARK OF ETHNIC IDENTITY
OF THE END OF THE XIX – EARLY OF THE XX CENTURY
(ON THE EXAMPLE OF THE ZALISHCHYSKY
PODNISTROVYA)**

Summary. *The purpose of the study is to uncover the features of traditional folk clothing, including the embroidery of the Zalishchysky Podnistrovyia, and to establish its influence on the ethnic identity, identity, and consciousness of the end of the XIX – early of the XX century. The research methodology is based on the principles of historicity, systematicity, and objectivity. The interdisciplinary nature of the research has led to the use of a whole range of general scientific, philosophical and special historical methods, among which it is expedient to distinguish the following: field, historical, selective survey, observation, etc.*

The scientific novelty of the research is conditioned by the analysis of the stock collections of the Zalishchysky Museum of Local History, field materials, and the available theoretical base, which made it possible to distinguish the basic structural and artistic features of men's and women's folk clothing (embroideries) of one of the Ternopil regions and to establish their influence on the place originality. The main methods of embroidering are analyzed separately: *nyz, lyshtva, zanyzuvannya*. The influence of traditional clothing and embroidery ornament on the contemporary culture and consciousness of Ukrainians is determined.

Conclusions. *It is established that for the territory of the Zalishchysky Podnistrovyia of the end of the XIX – early of the XX century the characteristic division of clothing by gender, age, function, and the style of ornament. Women's clothing, except for the upper, was more diverse than men's. The traditional embroidery of geometric and floral ornaments was the dominant element of the decoration. The variety of Ukrainian traditional clothing and the meaningful filling of the embroidery has a significant influence on the ethnic mentality and consciousness of the Ukrainians of today and is manifested in the revitalization of national memory, adherence to traditions, the transformation of the embroidery from the element of decoration of casual clothes into sacred and festive.*

Keywords: *folk clothing; ethnic group; Zalishchysky Podnistrovyia; men's clothing; women's clothing; historical traditions; embroidery.*

Постановка проблеми. У традиційному розумінні народ та нація є не аморфними політичними утворення, а об'єднанням близьких у етнічному плані людей. Такими етнічними рисами є мова, традиції, у тому числі й релігійні, та одяг. Усі ці елементи виступають критеріями самобутності народу, а в окремих випадках – і цілої нації. На підставі цих рис формується світогляд, але якщо мова виступає засобом комунікації, традиції і вірування є сакральними, то одяг, незважаючи на те, що є елементом побуту, має велике смислове наповнення, яке, на нашу думку, найкраще відображає рівень етнічної ментальності і самобутності. На переконання етнологів, традиційний одяг як найяскравіший елемент культурної спадщини становить семіотичну систему, що відображає соціальні, гендерні та вікові відмінності людей (<http://www.folklore.ee/folklore/vol66/introduction.pdf>).

Актуальність нашого дослідження зумовлюється потребою теоретичного і методологічного окреслення впливу традиційного народного одягу (на прикладі Заліщицького Подністров'я) на етнічну ментальність і самобутність, формування історичної пам'яті та популяризації традиційних елементів української вишивки у XXI ст. Актуальність зумовлюється кількома причинами. По-перше, одяг, окрім притаманного йому символізму, є яскравою перлиною художньої творчості та духовної спадщини. По-друге, одягу та вишивці притаманні яскраво виражена регіональна специфіка, що виступає критерієм ідентичності, засвідчує належність власника до географічного і культурного простору. По-третє, традиційний народний одяг є втіленням суспільних, моральних та естетичних цінностей суспільства, особливостей його розвитку.

Територіальні межі та хронологія дослідження обмежуються територією Заліщицького Подністров'я, яке є складовою Західного Поділля і охоплює територію населених пунктів сучасного Заліщицького району Тернопільської області, розташованих вздовж річок Дністер та Серет. Хронологічно аналізу піддаються пам'ятки народного одягу кінця XIX – початку XX ст., наявні у фондах Заліщицького краєзнавчого музею, а також знайдені в окремих громадян краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років зростає інтерес до історичних та етнологічних дос-

ліджень традиційного побутового одягу українців. Особлива увага акцентується на вишивці, яка розглядається не тільки як культурний феномен, а й як генетичний код, властивий українській нації. Водночас більшої уваги вимагають питання, пов'язані з вивченням художніх образів окремих регіонів, що свідчать про специфічні риси та особливості їх розвитку.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці українських та іноземних етнологів, мистецтвознавців й істориків: Д. Антоновича (1993), Л. Булгакової-Ситник (2005), М. Бучик (2003), Т. Ван-Ормана (Van Orman, 2013), Н. Волянюк (2013), Е. Гілевича (Гілевич, 2011), А. Гриб (1998), К. Матейко (1977), А. Михайлової (2016), С. Сидорович (1959), І. Сєдакової (Sedakova & Vlaskina, 2016), О. Шевченка (Shevchenko, 2018) та ін.

Джерельною основою дослідження стали фонди Заліщицького районного комунального краєзнавчого музею.

Мета статті. Мета публікації – виокремлення традиційних рис народного одягу Заліщицького Подністров'я (матеріал виготовлення, гендерна і вікова належність, оздоблення, орнамент) та з'ясування впливу народної вишивки на етнічну самосвідомість населення.

Виклад основного матеріалу. Народний одяг є характерною рисою кожної етнічної групи чи навіть підгрупи. У процесі розширення меж етнічної взаємодії одяг зберігає консервативність, а тому виступає цінним джерелом для вивчення традиційної ментальності та світогляду.

Заліщицьке Подністров'я, яке на межі XIX–XX ст. територіально і політично належало до складу Австро-Угорської монархії, відчувало на собі вплив різних етнічних типів. Межуючи на півдні з Буковиною, а на заході – з Покуттям, місцеве населення запозичувало окремі елементи одягу, що відображалося в орнаменті, символізмі тощо. Позитивно, що політика Габсбургів досліджуваного періоду сприяла розвитку національних традицій та культури. На багатстві одягу відобразилися і складні соціально-економічні умови розвитку провінції, що була найменш розвинутим аграрним і сировинним регіоном.

Аналізуючи традиційний народний одяг і його вплив на етнічну ментальність та самоідентифікацію, доцільно виокремити кілька складників, що відображають цю проблему:

- 1) сировина і матеріали виготовлення;
- 2) гендерна та вікова належність;
- 3) оздоблення і його смислове наповнення;
- 4) повсякденність та святковість одягу.

На сировину і матеріал виготовлення традиційного одягу впливали кілька чинників. Основним був соціально-економічний, який визначав спроможність купити той чи той товар. Іншим – призначення одягу (святковий одяг виготовлявся з дорогого матеріалу, повсякденний – з дешевого). Найпоширенішим було домоткане полотно, що виготовлялося з конопель чи льону. Для зимового одягу використовували доморобні вовняні чи напіввовняні тканини, хутро. З позиції сьогодення кваліфікуємо домотканий конопляний чи лляний одяг, а також вовняні і шкіряні вироби як такі, що їх могли собі дозволити тільки селяни. Зараз такі типи матеріалів водночас і дорогі, і популярні, тому не є доступними для всіх. Як бачимо, аналізуючи матеріал, з якого виготовляли повсякденний одяг, можемо простежити, як за останні 100 років змінилося сприйняття населенням речей побутового вжитку, зокрема і їхня цінність.

З погляду гендерної належності одяг традиційно ділився на чоловічий та жіночий. Дитячий не мав властивих саме йому рис і оздоблювався характерним стилем для чоловічої чи жіночої статі.

Чоловічий костюм складався з натільної сорочки, штанів, нагрудного верхнього одягу, верхнього одягу (мав сезонну специфіку), головного убору. Так, сорочка, яка виготовлялася з конопляного чи лляного полотна кращих сортів, одягалася поверх штанів і підперізувалася домотканою вовняною крайкою або шкіряним поясом. До початку 40-х рр. ХХ ст. переважав тунікоподібний тип чоловічої сорочки (Матейко, 1977, с. 50).

Якщо крій і матеріал були ідентичними для більшості населених пунктів краю, то для кожного села чи групи сіл була характерна специфічна техніка оздоблення і орнамент вишивки. Повсякденний одяг вишивкою не оздоблювався, натомість для святкового вона була єдиним способом прикрашання сорочок, виготовлених з однакового матеріалу. Заліщицькому Подністров'ю властивою була лічильна техніка вишивання, коли на основу тканини наносився орнамент. На межі ХІХ–ХХ ст. у селах Залі-

щицького району на чоловічих сорочках переважали геометричні та рослинні орнаменти, виконані різнокольоровими та позолоченими нитками технікою хрестик (ТКМЗ, КН-1364, Е-66; ТКМЗ, КН-7976, Е-321; ТКМЗ, КН-1339, Е-41).

Чоловічі штани виготовлялися із домотканого полотна, були вузькими і зав'язувалися на поясі. Вони рідко оздоблювалися орнаментом чи вишивкою. Для штанів була властива сезонність: у теплу пору року вони шилися із світлого (білого) полотна, взимку – з чорного чи коричневого.

Окремий інтерес викликає верхній нагрудний одяг – хутрянні безрукавки, сюртуки, опанчі, кожухи. Кожен із них мав свою специфіку та залежав від сезону використання.

Нагрудний одяг представлений хутрянними безрукавками. Верхній – сукняними сердаками та опанчами, кожухами. Традиційною назвою безрукавок для Заліщицького Подністров'я є «лейбик», або «півкожушок», «куций кожушок». На сучасний лад це був оздоблений піджак без рукавів чи з короткими до ліктя рукавами, який виготовлявся не з домотканого полотна, а з фабричного сукна, як правило, вишневого кольору. «Лейбики» були двох типів – короткі (38–40 см) та подовжені (58–62 см). Перші прикрашалися вздовж застібки, довкола крайових зрізів, на бічних швах та кишнях. В одному із сіл досліджуваного регіону (с. Лисичники) «лейбики» оздоблювалися декоративним смушевим коміром. Походження цієї практики є невідомим, адже жителі цього села не займалися скотарством чи розведенням хутрових тварин.

Подовжені «лейбики» оздоблювалися більш багато, оскільки були елементом святкового одягу. На них переважали рослинні орнаменти, як-от: дубові листки, трипелюсткові квіти та ін. Вони також багато прикрашалися смушевою тканиною (Булгакова-Ситник, 2005, р. 319).

Цікавим різновидом одягу є опача – верхній одяг халато-подібного типу, що складався з одного або двох перегнутих по плечах довгих шматків полотна гіршої якості синього або сірого кольору. Хоча він був і повсякденним, але часто оздоблювався на лацканах, манжетах, поясі. Опача підперізувалася поясом і не мала застібок, оскільки одягалася поверх інших видів одягу.

Зимовим різновидом верхнього одягу був кожух, що виготовлявся з овечих шкур хутром досередини. Він прикрашався, як правило, невибагливими геометричними візерунками.

Різновидів верхнього одягу і взуття було мало. Як свідчать статистичні відомості, навіть у 1920-х рр. більшість селян краю в теплу пору року ходили босими (Антонович, 1993, р. 201). Головними уборами слугували смушкові шапки чорного кольору (холодна пора року) та солом'яні капелюхи (літній період).

Традиційно багатшим був жіночий гардероб, провідне місце в якому займала сорочка. Цікаво, що жіночі сорочки були одночасно натільним і верхнім одягом, мали кілька різновидів. У кінці ХІХ – поч. ХХ ст. в Заліщицькому Подністров'ї переважали сорочки з уставками (плечками) та тунікоподібні («хлоп'янки»).

Одним із найбільш оздоблюваних елементів жіночої сорочки досліджуваного регіону є рукави. Узор ділився на верхню, середню та нижню композиційні зони. Такий стиль був для цього краю традиційний і фіксується в документальних хроніках ХVІІІ ст. (Сидорович, 1959, р. 127). Серед експозицій Заліщицького краєзнавчого музею є жіноча вишиванка із с. Мишків, у якій вишивка займає всю площу рукава. Такий тип отримав назву «по рукавах» (ТКМЗ, КН-1342, Е-44).

Поширеним було також декорування рукавів скісними або прямими смугами вишивки різної ширини. Вони вишивалися густо, і кожна майстриня обирала різну їх кількість (ТКМЗ, КН-3431, Е-171). Окрім того, вишивали поодинокі елементи у вигляді розеток, квітів (розташовувалися у шаховому порядку) (ТКМЗ, КН-1341, Е-43; ТКМЗ, КН-1298, Е-10; ТКМЗ, КН-1299, Е-11). Цікаво, що кольорова гама сорочок Заліщицького Подністров'я нагадувала колористику «борщівської вишивки», яка оздоблювалася чорними нитками (<http://zolatapektoral.te.ua/taras-dovhoshyya-nash-oberihborschivska-chorna-vyshyvanka/>). Такого типу вишиванки були традиційними для жителів сіл Ворвулинці, Дзвиняча, Зозулинці, Іване-Золоте, Касперівці, Лисичники, Торське (ТКМЗ, КН-1292, Е-4; ТКМЗ, КН-1342, Е-44; ТКМЗ, КН-6943, Е-278).

Окрім рукавів, у жіночих сорочках оздоблювалася площина на грудях («погрудки», «побічниця»). Часто орнамент «погрудок» дублювався на спині сорочки (Гриб, 1998, с. 86). У с. Мишків вишивка на спині отримала назву «по пілочці». На жаль, нам не

вдалося визначити етимологію цього поняття. Багато оздоблювалися також частина довкола шиї, краї рукавів. Низ сорочки оброблявся саморобним мереживом, який в народі отримав назву «цирка» (Булгакова, 1997, с. 314); до кінця ХІХ ст. він залишався основним типом скріплення елементів полотнища і оздоблення місць зшивання (Волянук, 2013, с. 267). Такі сорочки були поширені в у селах Блищанка, Ворвулинці, Зозулинці, Іване-Золоте, Колодрібка.

Популярними були сорочки з так званими «капаними» рукавами (Бучик, 2003, р. 119). Фонди музею містять одяг з сіл Нирків та Іване-Золоте (ТКМЗ, КН-7346, Е-290).

Часто трапляються тунікоподібні сорочки, у яких відсутній плечовий шов. Вони виготовлялися винятково із домотканого полотна, а характерною рисою був відкритий пазушний розріз, який оброблявся «циркою». Вишивкою оздоблювали весь станок сорочки і всю поверхню рукава (Булгакова, 1997, с. 311). У с. Мишків виявлена одна із найдавніших тунікоподібних вишиванок Західного Покуття. Характерною рисою таких сорочок був домінувальний рослинно-квітковий орнамент (ТКМЗ, КН-1297, Е-9).

Загальною рисою жіночих вишиванок, властивою Заліщицькому Подністров'ю, є червоно-золотисте тло, а також чорні узорі (Бучик, 2003, с. 117). Вражає своїм різноманіттям техніка вишивки: поверхниця, стебнівка, хрестиком, кучерявий шов. Ці техніки дозволяли створити густу і насичену масу орнаменту. Згадана вище позолота використовувалася для оздоблення святкових сорочок.

У північних регіонах Заліщицького Подністров'я трапляється цікава техніка вишивання, яка передбачала виконання узору червоним шовком, після чого полотно збиралося в дрібні складки, які додавали неповторний художній ефект, забезпечували об'єм. Найкраще для такого типу підходило конопляне домоткане полотно. Такі вишиванки були популярними серед мешканців сіл Нагірянки, Іване-Золоте, Садки (ТКМЗ, КН-7583, Е-306).

Класичним елементом жіночої сорочки була обгортка («горботка»). Жінки старшого віку одягали так звані запаски, які ткали із кольорової вовни на лляній чи конопляній основі. Обгортка – це оздоблена чорними та червоними нитками прямокутна тканина, що в півтора оборота обмотувалася на талії та підв'язувалася поясом. Горботка відрізнялася способом фіксування

на поясі (вільними залишалися обидва кінці), а також орнаментом, який виконувався строго у геометричній техніці з дотриманням принципу поділу вишитої зони на три пропорційні горизонтальні частини. Центральна частина, яка виконувалася у темних тонах, завжди була ззаду, а бокові – яскравіші – спереду.

Характерно, що верхній жіночий і чоловічий одяг практично не відрізнялися, за винятком багатшого оздоблення окремих елементів святкового одягу, але останній зустрічався рідко з огляду на складне соціально-економічне становище.

Серед головних уборів домінували хустки. Традиційний для попередніх періодів головний убір – перемітка – перестала застосовуватися на початку ХХ ст., за винятком окремих обрядових заходів (весіль).

У кінці ХІХ – початку ХХ ст. домінувальним в оздобленні й смислово наповненні був геометричний орнамент. У 1920-х рр. поширився рослинний орнамент, який у наступному десятилітті набув реалістичного вираження. Переважали, як правило, квіткові мотиви, що виконувалися техніками гладь та хрестик. Цікаво, що в перші десятиліття ХХ ст. у більшості населених пунктів Заліщицького Подністров'я чорний орнамент вишиванок був замінений яскравим квітковим. Вишивкою почали прикрашати навіть повсякденний одяг, особливо манжети рукавів (Булгакова-Ситник, 2005, с. 201). Вишивка також була вузькою і однотонною, як правило, чорного кольору.

Традиційним для окресленого періоду стало поєднання геометричного та рослинного орнаментів. Так, на сорочці із с. Лисичники, геометричним орнаментом виконана уставка, а рослинним – рукави. Таке поєднання було властивим і для вишиванок сіл Ворвулиці, Іване-Золоте, Колодрібка, Новосілка, Нагіряни.

Упровадження рослинних мотивів зумовлювалося насамперед традиційністю сільського господарства. Геометричний стиль був традиційним і консервативним, в ньому домінувала релігійна тематика, і він ніс найбільше смислове навантаження. В геометричному стилі як найдавнішому типі орнаменту переважали кола, хрести, квадрати та навіть свастика. Він був властивим більшості слов'янських народів (Гилевич, 2011, с. 80). Наприклад, ромб був жіночим символом та відповідав за родючість; спрямування кута трикутника вказувало на гендерну належність влас-

ника: гострий кінець угору – чоловічий орнамент, навпаки – жіночий (Цветкова, 2016, с. 112). Застосування свастики, яка була символом сонця, часто здійснювалося з метою охорони власника сорочки від приворотів. О. Михайлова вказує, що цей символ був традиційним насамперед для групи південних слов'ян (сербів), але згодом поширювався і на території України (Михайлова, 2016, с. 52–53).

Визначивши характерні риси і специфіку традиційного одягу жителів Заліщицького Подністров'я, варто з'ясувати ступінь впливу вишиванки на сучасну етнічну ментальність та світогляд українців. Щороку під час державних, релігійних свят чи просто щодня ми спостерігаємо посилений інтерес громадськості до традиційної української вишитої сорочки. Це тільки один із елементів українського народного костюма кінця XIX – початку XX ст., але акцентування уваги саме на вишивці свідчить про бажання зберегти символізм і народну культуру. Закономірно, що більшість людей не розуміють смислового навантаження, яке несе орнамент вишиванки, і часто обирають сорочку, покладаючись на власні естетичні смаки.

Однак навіть у цьому випадку роль традиційного українського одягу, зокрема вишиванки, зростає. Американська дослідниця Тері ван Орман ще у 2013 р. підготувала ґрунтовне дослідження на тему впливу традиційного українського одягу на гендерні стосунки та владу (<https://www.pitt.edu/~slavic/sisc/SISC11/docs/vanorman.pdf>), у якому дійшла висновку, що серед українського політикуму зростає інтерес до використання вишиванок з метою національного самовираження та самоідентифікації, тоді як для більшості населення це є традиційний елемент дотримання історичної та культурної пам'яті.

У 2018 р. О. Шевченко аргументовано доводить, що впродовж останнього десятиліття під впливом політичних трансформацій українська традиційна вишивка стала не тільки об'єктом ідентифікації народу, вона набула комунікаційних функцій (Shevchenko, 2018, р. 121). Ми цілком погоджуємося з її висновком, що вишивка є основним функціональним і символічним елементом одягу і вказує на ступінь розвитку і специфіку комунікативної поведінки українців, застосовується для виокремлення соціального

статусу особи, її зв'язку з етнічними стереотипами, моральними нормами поведінки (Shevchenko, 2018, p. 122).

Висновки. Аналіз фондів Заліщицького районного комунального краєзнавчого музею та наявної теоретичної бази дає підставу зробити такі висновки:

– для території Заліщицького Подністров'я (населені пункти на лівій течії р. Дністер) в кінці XIX – на початку XX ст. характерні чоловічі та жіночі костюми, специфічною рисою яких є орнамент та стилістичне оформлення, зумовлені розташуванням регіону на перетині етнічних регіонів Буковини, Поділля та Покуття;

– визначальними рисами одягу є матеріал виробництва, техніка виробництва, гендерна і вікова належність, кольорова гама та орнаменталістика. Характерно, що жіночий одяг був більш різноманітний, хоча верхній за своїм стилем і кроєм практично не відрізнявся від чоловічого;

– у кольоровій гамі переважали чорні та червоні кольори, а також окремі елементи срібла і позолоти. Для орнаменту було властивим поєднання і чергування рослинного та геометричного орнаментів;

– незважаючи на практичний характер, одяг, зокрема вишиванка, мав і має значний вплив на свідомість населення не тільки XIX – початку XX ст., а й у наш час. У досліджуваній період традиційна вишивка була атрибутом і повсякденного, і святкового одягу (різними були матеріал та орнамент); свідчила про належність її власника до конкретного регіону. Сьогодні вишиванка є домінуючим елементом святкового костюма, популярним як у ділових колах, політикумі, так і серед пересічних українців.

Уважаємо, що традиційний український одяг і вишиванка – це не лише один із національних символів, а й може слугувати ефективним засобом популяризації національної пам'яті та культури і України, і поза її межами.

Джерела та література

Антонович, Д.В. (1993). *Українська культура. Український орнамент*. Київ: Либідь.

- Булгакова, Л.П.** (1997). Особливості хутряних безрукавок Поділля. *Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, 2, 310–321. Тернопіль.
- Булгакова-Ситник, Л.П.** (2005). *Подільська народна вишивка: етнографічний аспект*. Львів: Ін-т народознавства НАН України.
- Бучик, М.** (2003). Локальні особливості Тернопільської вишивки. *Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*, 3, 115–120. Тернопіль.
- Волянюк, Н.** (2013). Призначення вишивки в оздобленні сорочок Тернопільської області першої половини ХХ ст. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 24, 265–274.
- Гилевич, Е.В.** (2011). Орнамент как семиотическая структура для современного мира. *Знание. Понимание. Умение. Фундаментальные и прикладные исследования в области гуманитарных наук: научный журнал Московского гуманитарного университета*, 2, 79–83.
- Гриб, А.С.** (1998). *Барвисті джерела*. Тернопіль: АМБЕР.
- Довгошия, Т.** (2013, 19 червня). Наш оберіг – Борщівська чорна вишиванка. *Золота пектораль*. Взято з <http://zolotapektoral.te.ua/taras-dovhoshyya-nash-oberihborschivska-chorna-vyshyvanka/>
- Матейко, К.І.** (1977). *Український народний одяг*. Київ: Наукова думка.
- Михайлова, А.А.** (2016). Феномен сглаза и обережные мотивы в сербской традиционной вышивке: поиск актуального подхода к изучению этномузеологического наследия. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, 2 (20), 47–64. doi: 10.21638/11701/spbu19.2016.204.
- Сидорович, С.Й.** (1959). Орнамент народних тканин західних земель України ХІХ – поч. ХХ ст. *Матеріали етнографії та мистецтвознавства*, 5, 122–138. Київ.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1292, Е-4: Жіноча сорочка с. Зелений Гай.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1297, Е-9: Жіноча сорочка с. Лисичники.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1298, Е-10: Жіноча сорочка с. Колодрібка.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1299, Е-11: Жіноча сорочка с. Колодрібка.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1339, Е-41: Чоловіча сорочка с. Зелений Гай.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1341, Е-43: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте.

- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1342, Е-44: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-1364, Е-66: Чоловіча сорочка с. Зозуленці.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-3431, Е-171: Жіноча сорочка с. Печорна.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-6943, Е-278: Жіноча сорочка с. Лисичники.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-7346, Е-290: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-7583, Е-306: Жіноча сорочка с. Нагіряни.
- ТКМЗ – Заліщицький районний комунальний краєзнавчий музей, КН-7976, Е-321: Чоловіча сорочка с. Новосілка.

Цветкова, Н.Н. (2016). Композиция текстильных орнаментов геометрического комплекса как семиотическая структура. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки*, 16 (4), 112–115. doi: <http://dx.doi.org/10.14529/ssh160416>.

Sedakova, I., & Vlaskina, N. (2016, December). Folk Costume in the Ritual Year and Beyond: Heritage, Identity Marker, and Symbolic Object. *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, 66 (66), 7–14. Retrieved from <http://www.folklore.ee/folklore/vol66/introduction.pdf>. doi: <https://doi.org/10.7592/FEJF2016.66.introduction>.

Shevchenko, O. (2018). Ukrainian folk embroidery as a way of identification and communicative interaction of the Ukrainian people in modern conditions. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, 120–123. doi: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147300>.

Van Orman, T. (2013, May). The Role of Symbolic Clothing in Ukrainian Gender and Power. *Studies in Slavic Cultures* (Iss. 11). Retrieved from <https://www.pitt.edu/~slavic/sisc/SISC11/docs/vanorman.pdf>.

References

- Antonovych, D.V.** (1993). *Ukrainska kultura. Ukrainskyi ornament [Ukrainian culture. Ukrainian Ornament]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bulhakova, L.P.** (1997). Osoblyvosti khutrianykh bezrukavok Podillia [Features of fur tank tops of Podillya]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: Istorii – Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National*

- Pedagogical University. Series: History*, 2, 310–321. Ternopil [in Ukrainian].
- Bulhakova-Sytyuk, L.P.** (2005). *Podilska narodna vyshyvka: etnografichnyi aspekt [Podilska folk embroidery: Ethnographic aspect]*. Lviv: In-t narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Buchyk, M.** (2003). Lokalni osoblyvosti Ternopilskoi vyshyvky [Local features of Ternopil broidery]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seria: Istoriiia – Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History*, 3, 115–120. Ternopil [in Ukrainian].
- Volianiuk, N.** (2013). Pryznachennia vyshyvky v ozdoblenni sorochoh Ternopilskoi oblasti pershoi polovyny XX st. [The purpose of embroidery in decoration of shirts of the Ternopil region of the first half of the XX century]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv – Herald of Lviv National Academy of Arts*, 24, 265–274 [in Ukrainian].
- Gilevich, E.V.** (2011). Ornament kak semioticheskaya struktura dlya sovremennogo mira [Ornament as a semiotic structure for the modern world]. *Znanie. Ponimanie. Umenie. Fundamentalnye i prikladnye issledovaniya v oblasti gumanitarnykh nauk: nauchnyy zhurnal Moskovskogo gumanitarnogo universiteta – Knowledge. Understanding. Skill. Basic and applied research in the humanities: The Scientific Journal of Moscow University of Humanities*, 2, 79–83. Moscow [in Russian].
- Hryb, A.Ye.** (1998). *Barvysti dzherela [Colorful beginning]*. Ternopil: AMBER [in Ukrainian].
- Dovhoshyia, T.** (2013, June 19). Nash oberih – Borshchivska chorna vyshyvanka [Ourtalisman – Borshchiv black vyshyvanka]. *Zolota pektoral – Gold pectoral*. Retrieved from <http://zolotapektoral.te.ua/taras-dovhoshyia-nash-oberihborschivska-chorna-vyshyvanka/> [in Ukrainian].
- Mateiko, K.I.** (1977). *Ukrainskyi narodnyi odiah [Ukrainian folk clothes]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Mikhaylova, A.A.** (2016). Fenomen sglaza i oberezhnye motivy v serbskoy traditsionnoy vyshivke: poisk aktualnogo podkhoda k izucheniyu etnomuzeologicheskogo naslediya [The Evil Eye Phenomenon and Coastal Motifs in Serbian Traditional Embroidery: the Search for a Current Approach to the Study of the Ethnomezeological Heritage]. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, 2 (20), 47–64. doi: 10.21638/11701/spbu19.2016.204 [in Russian].
- Sydorovych, S.Y.** (1959). Ornament narodnykh tkanyn zakhidnykh zemel Ukrainy XIX – poch. XX st. [Folk tissues ornament of Western Ukraine

- in late XIX – early XX centuries]. *Materialy etnografii ta mystetstvoznavstva – Materials on ethnography and art history*, 5, 122–138. Kyiv [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1292, E-4: Zhinocha sorochka s. Zelenyi Hai [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1292, E-4: Women’s shirt with Zelenyi Hai] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1297, E-9: Zhinocha sorochka s. Lysychnyky [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1297, E-9: Women’s shirt with Lysychnyky] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1298, E-10: Zhinocha sorochka s. Kolodribka [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1298, E-10: Women’s shirt with Kolodribka] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1299, E-11: Zhinocha sorochka s. Kolodribka [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1299, E-11: Women’s shirt with Kolodribka] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1339, E-41: Cholovicha sorochka s. Zelenyi Hai [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1339, E-41: Men’s shirt with Zelenyi Hai] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1341, E-43: Zhinocha sorochka s. Ivane-Zolote [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1341, E-43: Women’s shirt with Ivane-Zolote] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1342, E-44: Zhinocha sorochka s. Ivane-Zolote [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1342, E-44: Women’s shirt with Ivane-Zolote] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-1364, E-66: Cholovicha sorochka s. Zozulentsi [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-1364, E-66: Men’s shirt with Zozulentsi] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-3431, E-171: Zhinocha sorochka s. Pechorna [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-3431, E-171: Women’s shirt with Pechorna] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-6943, E-278: Zhinocha sorochka s. Lysychnyky [Zalishchyk District Municipal

- Museum of Local Lore, KN-6943, E-278: Women's shirt with Lysychnyky] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-7346, E-290: Zhinocha sorochka s. Ivane-Zolote [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-7346, E-290: Women's shirt with Ivane-Zolote] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-7583, E-306: Zhinocha sorochka s. Nahiriany [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-7583, E-306: Women's shirt with Nahiriany] [in Ukrainian].
- TKMZ – Zalishchytskyi raionnyi komunalnyi kraieznavchyi muzei, KN-7976, E-321: Cholovicha sorochka s. Novosilka [Zalishchyk District Municipal Museum of Local Lore, KN-7976, E-321: Men's shirt with Novosilka] [in Ukrainian].
- Tsvetkova, N.N.** (2016). Kompozitsiya tekstilnykh ornamentov geometricheskogo kompleksa kak semioticheskaya struktura [Composition of textile ornaments of a geometric complex as a semiotic structure]. *Vestnik Yuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Sotsialno-gumanitarnye nauki – Bulletin of the South Ural State University. Series: Social sciences and the humanities*, 16 (4), 112–115. doi: <http://dx.doi.org/10.14529/ssh160416> [in Russian].
- Sedakova, I., & Vlaskina, N.** (2016, December). Folk Costume in the Ritual Year and Beyond: Heritage, Identity Marker, and Symbolic Object. *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, 66 (66), 7–14. Retrieved from <http://www.folklore.ee/folklore/vol66/introduction.pdf>. doi: <https://doi.org/10.7592/FEJF2016.66.introduction>.
- Shevchenko, O.** (2018). Ukrainian folk embroidery as a way of identification and communicative interaction of the Ukrainian people in modern conditions. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, 120–123. doi: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2018.147300>
- Van Orman, T.** (2013, May). The Role of Symbolic Clothing in Ukrainian Gender and Power. *Studies in Slavic Cultures* (Iss. 11). Retrieved from <https://www.pitt.edu/~slavic/sisc/SISC11/docs/vanorman.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р.

ТКМЗ, КН-1364, Е-66: Чоловіча сорочка (фрагмент) с. Зозуленці

ТКМЗ, КН-7976, Е-321: Чоловіча сорочка (фрагмент) с. Новосілка

ТКМЗ, КН-1339, Е-41: Чоловіча сорочка (фрагмент) с. Зелений Гай

ТКМЗ, КН-1342, Е-44: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте

ТКМЗ, КН-3431, Е-171: Жіноча сорочка с. Печорна

ТКМЗ, КН-1298, Е-10: Жіноча сорочка с. Колодрібка

ТКМЗ, КН-1299, Е-11: Жіноча сорочка с. Колодрібка

ТКМЗ, КН-1292, Е-4: Жіноча сорочка с. Зелений Гай

ТКМЗ, КН-1342, Е-44: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте

ТКМЗ, КН-6943, Е-278: Жіноча сорочка с. Лисичники

ТКМЗ, КН-7346, Е-290: Жіноча сорочка с. Іване-Золоте

ТКМЗ, КН-1297, Е-9: Жіноча сорочка с. Лисичники

ТКМЗ, КН-7583, Е-306: Жіноча сорочка с. Нагір'яни